

שז"ת מהרי"א יהודה יעלה לרבי יהודה אסאד

חלק יורה דעה

שז"ת מהרי"א

הנקרא גם כן

תשובות יהודה יעלה

למורנו רבי יהודה אסאד זצ"ל

אב"ד סערדאהעלי

מהדורה חדשה ומתוקנת

עם מבוא, הערות, הפניות, מראה מקומות,

נספחים ומפתחות

חלק יורה דעה

עורכים:

ש"ש גולדשמידט, בועז מרדכי ויואל קטן

מכון שלמה אומן שע"י ישיבת שעלבים

תשע"ז

יוצא לאור בסיוע משרד התרבות
מינהל התרבות
אגף מכוני מחקר תורניים

בהכנת כרך יורה דעה השתתפו הרבנים:

עורכים: שמעון שלמה גולדשמידט, בועז מרדכי, יואל קטן

עורכי משנה: יהונתן אמת, שלמה וייס

מהדירים: צבי ארנטל, אברהם יעקב גולדמינץ, אליהו גנץ,
יהונתן וולקיןסון, שי יעקובוביץ, דני כיטוב, דוד מוסנג'אד,
מרדכי קטן, נועם קניגסברג, דוד שטרן, מאור תפארת

כל הזכויות שמורות למכון שלמה אומן ז"ל (ע"ר)
שעלבים 9978400

<http://www.machonso.org>
08-9276664 | wso@shaalvim.co.il
Printed in Israel

מהדורה חדשה זו של שו"ת יהודה יעלה
להגאון רבי יהודה אסאד זצ"ל
מגדולי חכמי הונגריה
יצאה לאור בעזרת תרומה נכבדה של
"חוג יוצאי הונגריה"

לעילוי נשמת מייסדיו
ר' אברהם ב"ר יצחק ושרה פיש ז"ל
נלקח לבית עולמו בכ"ו אדר ראשון תשס"ג
ורעייתו אדית-הענא ב"ר דוד וחיה קליין ע"ה
נלקחה לבית עולמה ביום שני של ר"ה תשע"א
זכות פועלם הרב בתורה ובתפילה ובגמילות חסדים
תעמוד להם עד קץ הימים

יזכר לטובה ר' מאיר משה צבי ב"ר אליהו ולאה פרידמן ז"ל
שהכרתו, יחד עם חבריו לוועד "חוג יוצאי הונגריה", בערך מפעל זה
הניבה תרומה זו

מכתב ברכה מאת ראש ישיבת שעלבים

הרב מיכאל ימר שליט"א

ישיבת הסדר / גבוהה

מכון מרכזי לבני חו"ל

מדרשה לבנות

ישיבה תיכונית

חטיבת ביניים

כולל אברכים

מכון לרבנות
ע"ש הרב אלון מרכוס

מכון לדיונות
ע"ש יהודה קולינימוס

מכללה לחינוך ע"ש דוד לנדר

בית ספר שלהבת בנים

בית ספר שלהבת בנות

אולפנה לבנות

גני ילדים

מכון שלמה אומן

הגאון הגדול רבי יהודה אסאד זצ"ל היה מגדולי הונגריה לפני כמאתיים שנה, וספר התשובות שהותיר אחריו הוא מן החשובים והמצוטטים בין ספרי השו"ת בתקופת האחרונים. שו"ת מהרי"א עוסק בכל חלקי התורה, וכולל גם ביאורי סוגיות ודיונים למדניים רבים, נוסף לעיקר תפקידו בבירורי הלכה למעשה. הספר נדפס פעם אחת אחרי פטירת המחבר זצ"ל ובדפוס צילום מאז, ולא זכה עדיין לצאת לאור במהדורה מתוקנת ושלמה לפי כבודו.

תיתי לו למכון שלמה אומן שעל יד ישיבתנו שהוסיף גם את ההדרת ספר גדול וחשוב זה לראשונים ולאחרונים שהוא זכה כבר לההדיר את ספריהם, ולאלו שהוא מתכוון להוציא לאור בעתיד מהודרים ומתוקנים. אין לי ספק ששו"ת יהודה יעלה למהר"י אסאד במהדורה משובחת זו ימצא חן בעיני לומדי התורה ופוסקי ההלכה לדורות.

אשרי ישיבתנו שזוכה למכון כה מכובד המוציא לאור ספרים רבים וחשובים לזיכוי הלומדים. ברכה מיוחדת מקרב לב לידידי הרב יואל קטן שליט"א ראש מכון שלמה אומן על פעילותו הנמרצת והמסורה בדעת ובתבונה רבה בהוצאה לאור של כתבי קדמונים, כפי שהדבר בא לידי ביטוי בספר זה ובספרים האחרים שהמכון מוציא לאור.

תודה מקרב לב למשפחת אומן המורחבת שמסייעת במשך השנה כולה לפעילות חשובה זו, לעילוי נשמת ידידי מנוער ר' שלמה אומן הי"ד.

ואין לי אלא לסיים בברכה לראשי המכון ולתומכיו ולתלמידי החכמים שמהדירים במסגרתו ספרי קדמונים, שיזכו להתחיל ספרים רבים ולסיימם, ולזכות את עם ישראל בתורה מפוארת בכלים מפוארים. יהי רצון שנזכה כולנו ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים, ולאכול בקרוב בימינו מן הזבחים ומן הפסחים.

בברכת כהנים באהבה

מיכאל הכהן ימר

אשר זעליג וויס

כגן 8

פעיה"ק ירושלם ת"ו

בס"ד

כ"ח ניסן תשע"ז

כבוד ידי"נ ומכובדי

הרה"ג ר' יואל קטן שליט"א

בדבר בקשתו שאכתוב מכתב לרגל ההוצאה לאור מחדש של שו"ת יהודה יעלה, וכי
יעיד אפרוח שלא נפתחו עיניו על הנשר הגדול בשמים, הלא גדול מרבן שמו וכל בית ישראל
הולכים לאורו הבהיר.

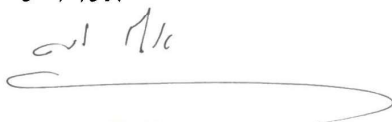
ספר זה של מרן רבי יהודה אסאד הוא מספרי היסוד בפסיקה של גדולי האחרונים,
ופוסקי הלכה עמלים בדבריו דבר יום ביומו. על כן שמח אני שמחה גדולה על הוצאה
חדשה ומפוארת זו בתוספת הערות ומובאות נפלאות.

אשריכם שזכיתם לברר מקחו של צדיק ולזכות את בית ישראל באוצר גדול זה.
זכותו של הגאון הקדוש תעמוד לך ולכל אשר לך בפקודת ישועה ורחמים והקב"ה
ימלא כל משאלות לבך לטובה.

הכו"ח באהבה

לכבוד התורה ועמליה

אשר וויס

תוכן עניינים

10	שער דפוס ראשון
13	תוכן מורחב
25	תוכן התשובות השייכות לחלק יו"ד מתוך כרך אה"ע-חו"מ
26	הקדמה

שו"ת מהרי"א יהודה יעלה

א	סימנים א-ק	הלכות שחיטה וטריפות
רה	סימנים קא-קסג	הלכות איסור והיתר
רפט	סימנים קסד-קסט	חקירות בעניין בל תשחית, צעב"ח, איסור נבלה ועוד
שה	סימנים קע-קעח	הלכות עבודה זרה ויין נסך
שטו	סימנים קעט-רלט	הלכות נידה ומקוואות
תב	סימנים רמ-רסא	הלכות מילה
תסט	סימנים רסב-רסח	הלכות פדיון הבן
תפח	סימנים רסט-שה	הלכות סת"ם
תקעב	סימנים שו-שמט	הלכות שבועות נדרים ובכורות
תרסו	סימנים שנ-שנב	הלכות ערלה וכלאים
תרפט	סימנים שנג-שעו	הלכות אבלות
תשכה	סימנים שעז-שפ	חקירות שונות

דברים מאת רבי אהרן שמואל אסאד בן המחבר ..... תשדמ

נספחים

- א. מומר לחלל שבת בפרהסיא איננו עושה יין נסך במגעו עד שיעידו בפניו בבית דין, מאת הרב יהונתן אמת (לסי' נ) ..... תשמח
- ב. נספח תמונות בעניין היתר התרנגולים החדשים (לסימנים צב-צד) ..... תשנא

תוכן עניינים [מפתחות] על פי נוסח דפו"ר עם תיקונים ..... תשנג

על מכון שלמה אומן ..... תשסח

ספר תשובות מהרי"א

רבי יהודא אסאד

הנקרא גם כן

תשובות יהודה יעלה

כולל שו"ת על שו"ע חלק יו"ד בעניינים שונים בהלכות עמוקות
להלכה ולמעשה, אשר השיב לדופקים על פתחו לכל דבר הקשה,
הלא הוא הרב הגאון הגדול המפורסם בקצווי ארץ, מאור הגולה, שר התורה,
יחיד בדורו, על ישראל הדרתו, ומפורסם בגדולת צדקתו וענוותנותו,
צדיק יסוד עולם, כבוד קדושת שם תפארתו

מו"ה יהודא אסאד זצוקלה"ה

מקדם היה אב"ד בק"ק רעטע, ושוב נתעלה ונתקבל לאב"ד בק"ק סעמניטץ,
ואח"כ נתקבל לאב"ד ור"מ בק"ק סערדאהעלי יע"א
ובמלאת לו ס"ט שנים לימי חייו לקח אותו אלקים, ונפטר בנשיקה,
ועלתה נשמתו לגנזי מרומים. תנצב"ה.
ומנוחתו כבוד פה ק"ק סערדאהעלי יע"א

נדפס בשנת תרל"ג

יבואו בשערי יהודא [תרל"ב] לפ"ק; זה הוא השער לה' צדיקים יבואו בו [תרל"ד] לפ"ק

לעמברג

ס פ ר

תשובות מהרי"א

רבי יהודה אבאד הנקרא נ"ב

תשובות יהודה יעלה

כולל סו"ת על סו"ת חז"ר בענייני חז"ר נכללות עניינים נחלקים ולמעשה . אש"י סו"ת לדופקים על פתחו
לכל דבר תקנה ס"ת סרב הגאון הגדול המפורסם בקל"י ארץ עליו הגולה . מר סחורס . יחיד בדורו . על ישראל
סדרתו . ונשורסס בגדולה לרקחו וענוותו לריק יק"ע בקס"ס ע"ס יהודה אבאד זולקס"ס :
מקדס ס"י אב"ד בק"ק רמטע ומרוב מהעלה ומהקבל לאב"ד בק"ק סעעניען . ואח"כ מהקבל לאב"ד ורי"מ בק"ק
ס ע ר א ע ל י יע"א . וצלאות לו ס"ע מניס לי"י חיי לקס אורו אלקיס ונפער נכס"קס ועלחם כעמחו לגמי
ענועיס חלכזיס וענוחמו כבוד פס ק"ק ס"ס יע"א :

נדפס בסנה תרל"ג יבואו בשערי יהודה לפ"ק

זה הוא השער לה: צדיקים יבואו בו לפ"ק

לעמברג

שער הדפוס הראשון למברג תרל"ג

הקדמה

הגאון הגדול רבנו יהודה אסאד נולד בעיר אסוד (Aszod) שבהונגריה בשנת תקנ"ד. הוא למד בישיבתו של מהר"ם בנעט, גדול רבני מורביה (צ'כיה), ובהמשך שימש כדיין בעיר סרדהל (סערדאהעלי; כיום - דונאיסקה סטרדה, דרום סלובקיה). העיר שכנה במחוז פרשבורג (היום ברטיסלבה), והתקיימה בה קהילה גדולה וחשובה במשך מאות שנים, עד השואה הארורה בה נרצחו כל יהודיה שהיוו כמחצית מתושבי העיר. מאוחר יותר שימש רבנו במשך כמה שנים כרב בכמה עיירות, ובשנת תרי"ד שב לסרדהל ושימש כרבה במשך כשתים עשרה שנה, עד לפטירתו בשנת תרכ"ו, לפני קנ"א שנים. הוא הקים בה ישיבה גדולה והפך את העיר לתל תלפיות, עד שסרדהל נחשבה מהקהילות החשובות בהונגריה. רבנו הוערך מאוד ע"י רבני דורו: בן דורו המבוגר ממנו, רבנו החת"ס, כתב עליו שהוא 'למדן מופלג ואיש צדיק תמים, ונפלאותי מאוד על עוצם בקיאותו וחריפותו', בעל 'שואל ומשיב' רבי יוסף שאול הלוי נתנזון כינה אותו 'הגאון הגדול צדיק יסוד עולם', ר"ח הלברשטם מצאנו קרא לו 'מופת הדור', וגאון גליציה ר"ש קלוגר כתב אחרי פטירתו שהוא 'האיר פני תבל באור תורתו, ועל ישראל זרח אור שמשו'. הרבה נכתב כבר והרבה יש עוד לכתוב על רבנו זצ"ל, אך נשאיר את אריכות הדברים למבוא מפורט עליו ועל ביתו ועל פעליו ותורתו שיצורף בעזיה"ת לשו"ת מהרי"א כרך או"ח שיצא לאור בקרוב.

בין השאר היה רבנו מגדולי המשיבים בדורו, והשיב אלפי תשובות גדושות חריפות ובקיאות יוצאות-מהכלל לשואלים מקרוב ומרחוק. רבנו שמר העתקים של חלק מתשובותיו, ומהם הכין לדפוס בנו וממלא מקומו, רבי אהרן שמואל אסאד (תק"ץ-תרס"ה), ששימש כרב העיר במשך ל"ט שנים, את שו"ת מהרי"א 'יהודה יעלה', הכולל 884 סימנים. החלק הראשון נדפס בלמברג תרל"ג והוא כלל את חלק או"ח (סט דפים, ריד סימנים) ואת חלק יו"ד (קמא דפים, שפז סימנים), והחלק השני נדפס בפרשבורג תר"מ והוא כלל את התשובות בענייני אה"ע וחו"מ (קיא דפים, רפג סימנים; בימינו נפוץ דפוס הצילום שנעשה בניו יורק תשכ"ה, בו כל הספר נמצא בכרך אחד). רבנו חיבר ספרים רבים אחרים, ביניהם נדפסו ע"י צאצאיו בשנת תרצ"א הספרים 'דברי מהרי"א' - חידושי תורה ואגדה, ו'חידושי מהרי"א' על מסכת כתובות. גם כמה מתלמידיו הדפיסו ספרים ובהם מחידושי, אולם רוב כתביו אבד.

* * *

אשרינו שזכינו לעסוק בתורתו של אותו גדול זצ"ל. כל שלושת חלקי שו"ת מהרי"א 'יהודה יעלה', או"ח, יו"ד, ואה"ע-חו"מ, כבר מוכנים למעשה, אמנם הקדמנו את הוצאתו לאור של כרך 'יורה דעה', הגדול ביותר בין חלקי הספר, ובו כמעט 400 תשובות, חלקן ארוכות מאוד. אחריו יצא לאור חלק אה"ע-חו"מ, ולחלק או"ח נצרך כאמור בעזיה"ת מבוא מקיף וכן מפתח מפורט לכל חלקי הספר.

שו"ת מהרי"א מוזכר ומצוטט אינסוף פעמים בספרי חכמי דורו וק"ו בספרי רבני הדורות שאחריו, והשתדלנו למצוא, ולציין בהערות השוליים, כל חידוש או ציטוט בשמו שהובא בספרי הפוסקים, וכל הכרעה והערה למדנית בדברי רבנו שעשתה רושם לדורות. את מראי המקום למקורות אליהם ציין רבנו רשמנו בתוך הספר בסוגריים מרובעים, כך שכל ההערות בסוגריים עגולים בתוך התשובות הם מאת רבנו המחבר עצמו. לעיתים קרובות הוסיף רבנו בגוף הספר הוספות, לפעמים ארוכות, המופיעות בדפו"ר בסוגריים מרובעים, ואותם ציינו בראשם בתיבות 'הוספת המחבר'. גם רא"ש בן רבנו הוסיף בספר הגהות והערות משלו ומשל אחרים בסוגריים מרובעים, והם מצוינות בראשיתם בתיבות 'הג"ה (או: הוספה) מבין המחבר'.

במהלך ההדרת הספר תוקנו אלפי טעויות דפוס, ואם לא היה מדובר בתיקון קטן ומובן-מאליו ציינו אותו כמקובל - סוגריים מרובעים להוספה ועגולים למחיקה. כמו כן רבנו היה מקצר הרבה בלשונו, ולתועלת הלומדים הוספנו לעיתים בסוגריים מרובעים אותיות ותיבות-קישור שהיו חסרות להבנת המשפט. צילומי כמה תשובות מכת"י רבנו הגיעו לידינו, ועל פיהם תיקנו את הנוסח במקום הדרוש, וכמובן הערנו על כל שינוי. חילקנו את הפסקאות הגדולות של רבנו לקטעים קטנים יותר, הוספנו פיסוק מדויק, תיקנו את הכתיב לכתיב מלא המקובל היום (כמובן מבלי לשנות את לשונו של רבנו), פתחנו את רוב ראשי התיבות חוץ מאשר את המובנים מאליהם, וכן חילקנו לסעיפים סימנים העוסקים בכמה נושאים (בפעמים הבודדות שהחלוקה מצויה כבר בדפוס) הציון לסעיפים אינו מוקף בסוגריים). כמו כן הוספנו כותרת תמציתית בסוגריים מרובעים בראש כל סימן, ובסך הכל עשינו כל אשר לאל ידינו כדי לגרום לכך שמהדורה זו תועיל מכל צד ופינה ללומדים הרבים בתורת רבנו.

* * *

אנו מודים מקרב לב לנכדי רבנו, שומרי מורשתו ולומדי תורתו, וביניהם בעיקר לידידי היקר הרב מרדכי קוביטשק ואחיינו הרה"ג ר' אשר קוביטשק ר"מ בישיבת דושינסקי בירושלים, שהשאילו לנו עותק של שו"ת מהרי"א ובו ציונים ותיקונים רבים, שהיו לנו לתועלת. כמו כן תודה מקרב לב לידידי הרב שלמה וייס מבני ברק, גם הוא נכד רבנו ומומחה בכתביו, שהוסיף לנו הרבה מידיעותיו וחוכמתו, ובגמר המלאכה עבר על כל הספר והעיר ותיקן ושיפר. התודה גם לרב מא"ז קינסטליכר, שומר משמרת זיכרון יהדות התורה בהונגריה, על סיועו הרב. ברכת תודה מגיעה גם לראשי ומנהלי מאגרי המידע התורניים שבהם נעזרנו רבות, בעיקר פרויקט השו"ת של בר-אילן, 'אוצר החכמה' ו'היברובוקס'.

התודה והברכה למנהל מכון שלמה אומן הרב אלעד ברנד, ולחברי העמותה שבראשה הרב מאיר שלזינגר, פרופ' ישראל אומן והרב מרדכי פייג, על הסיוע בהחזקת המכון והדאגה לפעולתו במשך כל השנה. תודה לראש ישיבת שעלבים הרב מיכאל הכהן ימר שליט"א, למנהלי הישיבה צבי סמואל ויהודה פרוידגור ולמנהל הכספים שלמה פורת, על סיועם ועידודם. תודה וברכה גם לראשי מכון ירושלים, ידידי הרבנים ר' משה ור' שלמה בוקסבוים, בניו של מורי וידידי הרב יוסף בוקסבוים זצ"ל, והרב יעקב פרבשטיין, על שיתוף הפעולה רב השנים בינינו, שמגדל ב"ה פירות נאים ומשובחים.

התודה למהדירי הספר שנשארו בעול עמי, ידידי היקרים הרב שמעון שלמה גולדשמידט, הרב יהונתן אמת והרב בועז מרדכי, ולכל שאר חוקרי המכון שעסקו בהכנת שו"ת מהרי"א. כולנו עמלנו בכל כוחנו כדי שבעזרת תוצא מהדורה משובחת מתחת לידינו, לזיכרון עולם לגאון הגדול, פאר דורו, רבנו רבי יהודה אסאד זצ"ל. אחרונה חביבה - אני מודה מקרב לב לאשתי המשכלת ובעלת החסד ד"ר חנה קטן שתת' על עידודה וסיועה ועצותיה הטובות. תיזכר לטובה בספר זה אמה, חמותי הגב' בבא (ברברה) רייסקין ז"ל לבית אלפנט ממונקטש. יזכנו ה' לרוות נחת מכל צאצאינו עוד שנים רבות בריאות וטובות.

הק' יואל קטן
מכון שלמה אומן
ר"ה ניסן תשע"ז

סימן טז

[עוד בענין הנ"ל]

חייא אריכא, ושלוש וברכה, ברביה ובהמשכה, לכבוד אהובי בני רחמי, הלא הוא הרב החרוץ ובקי עוקר הרים וקולע אל השערה בסברא, כבוד שם תפארתו מו"ה אהרן שמואל נ"י, בקהילת ניקאלסבורג יע"א.

גלילי ידיך הטהורות קיבלתי וכו', ושמחתי אהובי בני שהעצקת נוסח סמיכת התרה שחלק לך ידיך נפשי הרב הגאון וכו' מו"ה אברהם שאג נ"י אב"ד קהילת קאבערסדארף יע"א, והרב הגאון דמאקווא מורנו זלמן נ"י וכו'. ימלא ד' כל משאלותיך ומשאלותינו, תמיד יתקדש שם שמים על ידינו, כי הוא חיינו וכו', יהי חן ד' עמך ועמנו, יאר ד' פניו אתנו סלה.

ועתה הנני להשיב על דברי תורה, מה שהשבתי להרב מו"ה משה ליב כ"ץ דיין נ"י, דכהאי גוונא בנידון דידן לא ראינו ראייה, דאשה יש לומר בדדמי היא אומרת שראתה פרכוס, אבל השוחט שלא ראה פרכוס ליכא למימר ביה שבדדמי אומר על ישנו אינו.

הראיתני אהובי בני שכן כתב הנודע ביהודה קמא חלק אבן העזר סימן צ"ג¹ סברא זו עצמה. נהניתי שכוונתי לדעת הגאון נודע ביהודה בסברא זו. וגם רמזת על הבית שמואל ריש סימן מ"ז [ס"ק א], הנה משם בארה כדברי שהבאתי ראייה מכתובות כ"ג ע"א דכהאי גוונא אמרינן לא ראינו ראייה, דכן כתב הבית שמואל שם, וגם הרמ"א בסימן קנ"ב [סע' ד] בשם הרבינו ירוחם, שאם היו במעמד אחד ממש דליכא למימר מקדשה בצנעה, הוי לא ראינו ראייה, דהוי הכחשה כאומר לא ראית. וכן כתב בהדיא הבית יוסף בחושן משפט סימן כ"ט מחודש ה' [ד"ה וכתב עוד המרדכי, דף מג, ב סע' ג מהד' מכוון ירושלים] בשם הגהות מרדכי דסנהדרין [סי' תשכה]. עיין שם היטב.

אבל מה שתמהת עליו מדברי הט"ז ביורה דעה סימן ל"ט ס"ק (ב') [כ'] שכתב לא ראינו אינו ראייה, לא קשה מידי, מלבד דהתם בחוש המישוש קאי הט"ז, דלבדוק אם ניקב חצר הכבד אין נבדק בחוש הראיה כי אם במישוש שמכניס ידו לפנים הבהמה, התם ודאי יפה כתב הט"ז להחמיר דיש לומר לא הרגשתי אינו ראייה, דיפה כח הראשון שמצא נקב קטן בחצר הכבד. אבל בנידון דידן חוש הראיה הוא היותר גדולה שבחושים, כאומרם ז"ל אינו דומה שמיעה לראיה. ועיין פירוש הראב"ע בפרשת

שמות על פסוק ויסתר משה וכו' [שמות ג, ו], וזה לשונו, ושער העין משער השמים וכו' ואין ככה שער האוזניים וכו' והיד וכו'. עכ"ל. לכן במעמד אחד הוי לא ראינו ראייה בעין ראייה. ועוד זאת, התם מיירי הט"ז שבדקו זה אחר זה וזה הראשון מצא נקב והשני לא מצא ליכא הכחשה, יש לומר לא ראינו אינו ראייה וליכא הכחשה דשמא ביני וביני נסתם הנקב קטן, אבל במעמד אחד ובבת אחת פשיטא ודאי דלא ראיתי הוי הכחשה כאומר לשני לא ראיתי(י). וכמו שכתב הגהות מרדכי בבית יוסף חושן משפט כ"ט הנ"ל וברמ"א אבן העזר קנ"ב ובית שמואל ריש סימן מ"ז הנ"ל. ואין סתירה מט"ז לדברינו.

ומה שכתבת שגם אתה כתבת לי מקודם בהעברה בעלמא כן דבאשה שייך בדדמי, לא מצאתי שום רמזא מזה במכתבך. אבל ודאי נאמן אתה שהעלית כן לעצמך, כי לא רחוקה היא. וגם שהבאת ראייה מהבית יוסף ביורה דעה סימן ס"ג [בסופו ד"ה ועל מ"ש הרמב"ם] דפעמים שהעין משקר, איברא נראה לי דמשם אין ראייה, דהתם קאי על הכרת גוף החפץ או חתיכה או גוף האדם להתיר איסור או לחיוב האדם, ודאי בעינן טביעת עין גמור ששבעתו העין תחילה, ולא מהני עדותו בטביעות עין כל שהוא אף להחזיר אבירה לתלמיד חכם, דאולי סבר שהוא מכיר ובאמת אינו מכירה. ומבואר כן בגמרא ותוספות [ד"ה ולא] בחולין ריש דף צ"ו ע"א. וזה רק להכרת הדבר אם זהו אותו והחתיכה והחפץ או האדם שראה אותו מקודם, אבל מעיד על מעשה שכבר נעשה ועבר שהיה במעמד ההוא, הרי כל העדויות שבתורה כך, מעידים על המעשה שראו, ולא אמרינן בדדמי אמרי. אלא מכל מקום סברא היא, כדאשכחן בעדות מת במלחמה חשו חכמינו ז"ל שאומרת בדדמי, לכן גם בשאר עניינים יש לומר גם כן לפעמים שמא אומר בדדמי, ואין צריך כלל ראייה על זה.

וגם מה שכתבת ראייה מיורה דעה סימן רס"ב [סע' ה] ואורח חיים סימן תקס"ב [סע' א] לענין ראיית כוכבים, דלפעמים כח הראות אינו יפה להביט מה גבהו שמים מעל הארץ, (ו)לא קרב זה אל זה, לא ראייה זה, ראייה שטחית למרחק רב רום מעלה, כראיה זה, ראייה בקרוב לו, לפניו יבין עינו, ודאי (באין) [בעיין] יפה מביט. באופן כי בשלושה ראיות שהבאת הכי נמי גם אתה אהובי בני ראית ואמרת בדדמי לפום רהיטא ולא בעיזון יפה, כי אם מה שהבאת תשובת נודע ביהודה סימן צ"ג והבית שמואל ריש סימן מ"ז הנ"ל לסייעני כיוונת יפה האמת, דשם מפורש יוצא כן כדברי. עיין היטב בדברי, ותודה לי על האמת.

רבנו כאן ודן בדבריו. 3. עי' שו"ע אה"ע סי' יז סע' לג ושם בב"ש ס"ק צט. 4. ביו"ד סי' רסב כתב השו"ע שאם נולד כשהיו ברקיע כוכבים קטנים

טז. 1. מהד' מכוון ירושלים ד"ה והנה שורש. 2. ועי' בספר הלכה פסוקה כרך ב הלכות עדות (מכוון הרי פישל תשס"ה) עמ' תסא-תסב שהביא את דברי

ומה שהבאת נידון תשובת נודע ביהודה קמא חלק יורה דעה סימן י"ד שהעלה אם יש הכחשה שמותר לאשה עצמה ולא לאחרים וכו', הכי נמי יש לומר בנידון דידן וכו'. הנה הנודע ביהודה שם גם כן התיר לאחרים נמי על פי הטעמים שמקדים שם, ורק כתב בלשונו לא מבעי שמותר לאשה עצמה אלא אפילו לכל העולם מותר, ומחלק בהדיא דהיינו באיסור אחר דלא בשחיטה כבעובדא ידידה, משא"כ הכחשה בשחיטה כבנידון דידן, וכאשר ביארתי יפה בתשובתי הנ"ל, ספק נבילה הוא לכולי עלמא. וגם התם בנידון הנודע ביהודה הכחשת האשה ודאי גמור הוא ששבעתה עינה בראיה בהסתכלות הרבה שלא היה אבעבוע, וליכא למימר בדדמי אמרה, מה שאין כן בנידון דידן כנ"ל.

ועל קושיית מו"ה משה ליב הרב הדיין נ"י להש"ך סימן קכ"ז ס"ק י"ד מסימן ל"ט ס"ק מ' ומ"א. [ד]גם בבודק הוה ליה למימר אפילו בבת אחת הוה ליה כשנים, יפה תירצת על פי מה שכתב בתשובת חתם סופר ליורה דעה סימן קי"ט לחלק בין בבת אחת ממש מיד או אחר כדי דיבור, יש לו מקום. איברא דוחק יש בו לפרש דברי הש"ך בסימן ל"ט כן. ועיין אהובי בני שיחיה שנית בתשובתי להנ"ל [לעיל סי' יד ד"ה אבל עדיפא] הסיבות אני קושייתו עדיפא, דפסקי השו"ע סותרים מסוף סימן א' [סע' יד] הא דמהרי"ק [שורש לג] [עיינן] [ל]סימן ל"ט [סע' טז-יז] האי דהרשב"ץ [שו"ת התשב"ץ ח"ב סי' פט]. ועל זה ליתא לתירוצו הרב הנ"ל, אשר גם אתה בני השבת לו תירוצו זה, דבסימן ל"ט מיירי דוקא שהאחר ג"כ היה בודק. ואני דחיתי, על סתירת פסקי השו"ע שהקשיתי ליתא לתירוצו זה, דגם נידון דמהרי"ק בסימן א' בהכי מיירי דגם האחר היה שוחט. לכן חילקתי בין שני הנידונים ופסקי השו"ע הנ"ל חילוק נכון ואמת לאמיתו.

שוב מצאתי בתשובת שיבת ציון סוף סימן כ"ג הקשה סתירת הפ(ו)סקים הנ"ל כקושייתי, ותירץ כמו שתירצתם, [ד]בסימן ל"ט מיירי דגם השני היה בודק, עיין שם היטב. והנאני שכוונתי לקושייתו, אבל לתירוצו איני מסכים, כי האמת נידון דמהרי"ק דסימן א' הנ"ל נמי אפילו בשניהם שוחטים הם מיירי וכדמוכחי טעמים דיהיב מהרי"ק, וכאשר ביארתי יפה בתירוצי, ודלא כהגאון בעל שיבת ציון. והאמת אהוב. ועיין עוד בתשובת שיבת ציון מזה בסימן כ"ה. [והנראה] לעניות דעתי כתבתי.

ומה שציינת אהובי בני סייעתא למה שכתבתי [לעיל סי' יד ד"ה ואף דיש לדחות] פירוש בהמה בחייה וכו' דייק ר"ל לשלול מסוכנת דלא אמרינן בה נשחטה בחזקת היתר וכו' בספק פרכסה אלא בחייה דוקא תרתי משמע בבריאותה, ציינת דהכי משמע מתוספות חולין צ"ו ע"ב ד"ה ורבי יהודה וכו' דפירשו חי שלם.

אהובי בני ידעתי מזה, אבל התם פירשו תוספות רק חי פירשו שלם לאפוקי מרוסק, דהיינו מיתתו שבירתו, ואפילו מת דומם נקרא חי על שלימותו, ואין מזה ראייה לפירושי על בעלי חיים בהמה בחייה תרתי משמע בחיותה וגם בבריאותה שאינה חולה ומסוכנת (אבל יפה משמע בחיותה וגם בבריאותה שאינה חולה ומסוכנת). אבל יפה הוכחתי כן מסוגית דחולין דף ל"ז [ע"א] כמו שכתבתי בתשובתי למו"ה משה לייב כ"ץ דייק נ"י [לעיל סי' יד שם]. וגם אני לעצמי ציינתי עוד ראייה מה שלא העתקתיה להנ"ל מגמרא בנדרים דף מ' ע"א דרשינן ויחייהו מן היסורים [הוספת המחבר: ויש לומר בזה פירוש הפסוק [תהילים קיח, יז] לא אמות כי אחיה, גם מיסורים אהיה בריא ולא חולי, ואספר מעשה וכו']. ועיין בשלטי גיבורים בגיטין כ"ח [יד, א בדפי הרי"ף], ובחידושי חולין ל"ז.

ודע כי באותן הימים שהשבתי לכם תמתי על מהרי"ק שורש ל"ג המובא בשו"ע ביורה דעה סוף סימן א' [סע' יד] הנ"ל והוא זה, דמייתי ראייה אף דבהמה בחזקת איסור עומדת בחייה מסייע להעד אחד, מכל מקום אינו נאמן העד אחד, כיון דרוב מצויין מומחין הם ליתא לחזקת איסור, דרוב מצויין נגד חזקת איסור לא גרע מחזקת השטר נגד חזקת ממון במסכת כתובות דף [פ"ה] ע"א, דלא הימנא רבא לרב פפא לפסול השטר לאוקמיה ממון אחזקתו וכו'. ותמוה לי, טפי היה לו להביא מתניתין דף פ"ז ע"א שם, עד אחד מעידה שהיא פרועה גובה בשבועה. ומכל שכן לדעת הר"י בתוספות שם דף פ"ה [ד"ה מרענא] דרב פפא קרוב היה ופסול מדאורייתא, הוה ליה השטר מקום [כ]שני עדים להוציא ממון, ודאי לדידיה אין ראית מהרי"ק ראייה כלל, ועל כרחך כרש"י [שם ד"ה מרענא] סבירא ליה למהרי"ק. והיה לו להביא טפי ראייתו ממתניתין.

ועוד קשה, דשפיר יש לומר רוב מצויין וכו' גרע משום דתליא במעשה, כמו שכתב הב"ח ביורה דעה סימן א' [ד"ה ומ"ש וכל אדם, אות ב מהד' מכוון ירושלים]⁵ ובתשובת הב"ח

שארין די בכוכבים הנראים מתחילה קטנים, אלא יש להמתין עד שיהפכו לבינונים (ועי"ש היטב בדבריו המאירים שעל פי זה יישב סתירה במג"א ויישב את הש"ך ביו"ד שם ס"ק ט מהשגת הפר"ח).⁵ הב"ח ביו"ד שם לא הזכיר בפירוש סברא זו שרוב מצויים אצל שחיטה וכו' הוא רוב התלוי

מאוד יש לסמוך על זה לספק למול למחר אם אינו שבת או יו"ט, ואף שהרקיע עדיין מאיר. ואילו באו"ח סי' תקסב כתב השו"ע לעניין תענית שיש להשלים התענית עד צאת הכוכבים דהיינו עד שיראה שלושה בינונים. וכתב המג"א שם ס"ק א שאין די בקטנים, וביאר הברכי יוסף שם כוונתו